

visszaszerzésével nemcsak a nemzetnek, de az egyetemes Európának és az egész kereszténységnek szolgálhassunk”. (39) A tervek sajnos nem valósulhattak meg, pedig a fejedelem elképzelései nem voltak egészen elszigeteltek.

R. Várkonyi Ágnes tanulmányának végén kitér a bujdosásban töltött időszak ismertetésére, továbbá vázlatosan bemutatja, hogy Rákóczi emlékezete miként él tovább az irodalomban, a történetírásban és a zenében.

A tanulmányt követő képgyűjtemény összeállítója korábban jelentetett már meg összefoglalást a Rákóczi-ikonográfiáról és a szabadságharc eseményeinek ábrázolásáról; igazán sajnálatos, hogy ebben a kötetben nem térhetett ki az alkotások átfogó, de legalább vázlatos művészettörténeti elemzésére. A képaláírások a bevezető tanulmány szavait veszik át – olykor sajtóhibával terhelten is –, s ezek pusztán a leglényegesebb adatokkal – a mű hordozóján kívül a szerzőre és címre korlátozott tudnivalókkal – egészültek ki.

A képek között túlsúlyban vannak – a portrékhoz és az események ábrázolásaihoz képest – a szabadságharc helyszíneit megjelenítő rajzok és metszetek (több kitűnő alkotás szerepel például Justus van den Nypoort XVII. századi városrajzaiból, de megkapóan szép Kimmach László Szécsény látképét megjelenítő tusrajza, valamint Cserna Károly munkái Zsibórol és Nagybányáról is). Az illusztrációk másik nagyobb csoportját portrék alkotják, amelyek között a legfontosabb Rákóczi-ábrázolások mellett a családtagokról, az egykori uralkodókról és a szabadságharc egyes résztvevőiről készült alkotások is megtalálhatóak. Szerényebb mennyiségben jelennek meg a korabeli nyomtatványok és kéziratok, összességében azonban egészen lenyűgöző a tárlat, amelyet a könyv lapjain megtekinthetünk.

A gyűjtemény legérdekesebb pontjai azok, amelyeknél a szerkesztő Basics Beatrix a képek választásakor kissé függetleníti magát a tanulmány szövegétől; ezzel ugyanis hozzásegít bizonyos művészettörténeti összefüggések megértéséhez. Kitűnő példát nyújtanak erre Jean Mariette, Antoine Trouvain és Joseph Friedrich Leopold II. Rákóczi Ferencről készült alkotásai (140–142), amelyek segítségével jól láthatóvá válnak egyes megformáltságbeli azonosságok; Rákóczi ábrázolásait ugyanis – a kor szokásainak megfelelően – bizonyos esetekben átvették egymástól a művészek, többször előfordul, hogy azonos mintára vezethetőek vissza a művek.

Bízást remélhetjük, hogy az igazán szép megjelenésű kötet – méltó emléket állítva a vezérlő fejedelemnek – segít a tanulmányban is idézett Teleki Mihály óhaját beteljesíteni: „Virágozzék... emlékezete... még az idegen nemzetek előtt is”.

Réger Ádám

Kétarcú magyar–török történelem

Hermann Róbert –Joó András –Mészáros Kálmán –Seres István:
Török menedékjogot kapott magyar emigránsok rövid életrajzi összefoglalója, Magyar–Török Baráti Társaság, 2010.

A Magyar–Török Baráti Társaság és a Rodostói Magyar Baráti Társaság kiadványaként 2010-ben igen érdekes kötet jelent meg magyar és török nyelven, amelynek szerzői Hermann Róbert, Joó András, Mészáros Kálmán és Seres István. A könyv azt kívánja szolgálni, hogy ne csak a magyar érdeklődők, hanem török barátaink is megismerhessék mindazon magyaroknak az életét, akiket sorsuk Törökországba vetett.

A magyar–török kapcsolatok kétarcúak: őseink több mint három évszázadon át véres háborúkat vívtak egymással. Mindez azonban a XVIII. században megváltozott, s a törökök az elmúlt háromszáz évben számos alkalommal nyújtottak segítséget népünk szabadságküzdemeihez, sőt sokaknak nyújtottak menedéket azok közül, akiknek Magyarországról menekülniük kellett.

Rodostó, amely ma dinamikusan fejlődő város a trákiai partvidéken, szinte magyar helynévvé vált. Hazánkban sokan meglepődnek, ha meghallják, hogy ezt a szép kikötővárost törökül Tekirdağnak hívják s nem Rodostónak, hosszú ó-val. II. Rákóczi Ferencnek és Mikes Kelemennek köszönhetően alig akad olyan érettségizett magyar, aki ne lenne tisztába azzal, hogy a magyarság e két kiemelkedő történelmi alakja Rodostóban lelt menedéket, így a törökök a magyarság számára nem csupán sebeket okoztak, hanem többször segítői is voltak. Két nép kapcsolata a történelem során többször is megváltozhat: az ellenfelek nem örökre ellenfelek, és a barátok is csupán ritkán barátok örökké.

Nagyon nehéz abban állást foglalni, hogy kik voltak az első olyan magyarok, akik török földre menekültek. A magyar történelem ugyanis a XVI. század első harmadától szorosan összefonódik az oszmánokéval, s azt követően, hogy hatalma és országrésze megvédése érdekében Szapolyai István 1528-ban segítségért fordult a török szultánhoz, a magyar politikai életben a XVII. század végéig fennmaradt a török orientáció. Azok, akik Kelet-Magyarországon vagy Erdélyben kényszerűen vagy maguk választotta módon ezt az utat követték, gyakran kerültek olyan helyzetbe, hogy a törökök által ellenőrzött országrészbe vagy akár Isztambulba kellett menekülniük. Thököly Imre és követői a legismertebbek, akik, miután

ügyük Magyarországon elveszett, nemcsak Törökországba menekültek, hanem részt vállaltak az oszmán birodalom harcaiban is. Több százan voltak azok, akik Thököly követőiként eljutottak a birodalom különféle európai városaiba, és követték a fejedelmet és feleségét, Zrínyi Iionát Kis-Ázsiába is: Izmitbe, klasszikus nevén Nikomédiába. Itt hunyt el a magyar történelem egyik legérdekesebb női alakja, Zrínyi Ilona 1703-ban, épp akkor, amikor fia, II. Rákóczi Ferenc kibontotta egy újabb heroikus nemzeti küzdelem zászlaját. Thököly két évvel később halt meg. A kuruc fejedelem sírja napjainkig fennmaradt: e szent helyet, ahol a magyarok éltek, a török utókor emlékhellyé alakította át. Seres István a kötetben számba vette mindazokat, akik a fejedelem legszűkebb köréhez tartoztak és elkísérték a száműzetésbe. Érdekesítő vállalkozás életútjukat áttekinteni, hiszen minden történelmi korban olyan katonák, diplomata és közemberek voltak, akik ugyan veszített ügyért küzdöttek, de elveik és hitvallásuk mellett példamutatóan kitartottak.

A törökországi Rákóczi-emigrációnak terjedelmes szakirodalma van, ma már nagyon sokat tudunk arról a több száz magyarról, akik II. Rákóczi Ferencet Törökországba kísérték. Mészáros Kálmán az ő sorukat tekinti át és adja közre rövid életrajzukat. Nem volt könnyű dolga, hiszen emléket kívánt állítani nemcsak Rákóczinak és Mikesnek, hanem számos olyan derék magyarnak, akik a fejedelem hű emberei voltak.

A világsi fegyverletételt követően magyarok ezrei kényszerültek arra, hogy a megtorlás elől és/vagy politikai küzdelmük folytatása érdekében az oszmán birodalomba meneküljenek. A Bánságból és Dél-Erdélyből visszavonuló katonai egységek hősiessé és szervezettel védtek a Havasalföld és Szerbia felé vezető kijáratokat. Akadtak olyanok, akik katonai alakulatban lépték át a határt és még többen, akik lovas szekereken szegényen és reményvesztetten érték el a menekülést jelentő Dunát. Maga Kossuth Lajos is így lépett Havasalföld földjére, majd onnét az ottani török katonák segítségével jutott Vidinbe, ahol az oszmán hatóságok a magyar menekültek számára gyűjtőhelyet jelöltek ki. 1849 végére a vidini erőd és környéke legkevesebb 4.000 magyarnak adott menedéket. Voltak, akik egy idő után visszatértek Magyarországra, voltak, akik török földről Nyugat-Európába mentek, de legalább 400-500-ra tehető azoknak a magyaroknak a száma, akik az oszmán birodalomban maradtak. Közöttük a legnagyobb csoportot azok alkották, akik képzett katonatisztként török szolgálatba álltak. Többségük sikeresen boldogult a török világban, többen közülük a krími háború idején a hadsereg főtisztjei közé tartoztak. A legnagyobb hírnevet talán Kmetty György szerezte, aki a krími háború idején a kaukázusi front

parancsnokaként szolgált. Hermann Róbert, a 1848–49 évi magyar szabadságharc nagynevű kutatója összegyűjtötte mindazok nevét, akik az oszmán birodalomban éltek és ott katonaként vagy polgári személyként hosszabb-rövidebb időre új életet kezdtek. Közülük Guyon Richárd, Tür István vagy Ihász Dániel neve jól ismert, de a szaktörténészek sok más derék magyar törökországi életútját is jól ismerik. Azokat a neveket, amelyek a kötetben szerepelnek, nyilvánvalóan ki lehet egészíteni, hiszen e sorok írója is nagyon sok olyan isztambuli és balkáni törökkel találkozott, aki elmesélte, hogy ősei az 1848–49-es szabadságharc magyar menekülteinek közé tartoztak. Közemberek voltak, akik után nem maradtak fenn történelmi források, csupán a családi hagyomány és az utódokban élő szimpátia a magyarság iránt. Kossuth emigrációjának rendkívül nagy szerepe volt számos török történész – különösen Kemal Karpat professzor úr szerint – az oszmán birodalom modernizációjában, mert a magyarok nagyon sok újdonságot hoztak meg, s új életformát mutattak fel a törököknek: az isztambuli török elit egy része még ruháikat is utánozta. Szilágyi Dániel, tudós ember lévén, könyvesboltot nyitott Isztambul szívében, és ez a hely nemcsak az emigráns magyaroknak vált híres találkozóhelyévé, hanem fontos szerepet töltött be a város kulturális életében is.

Magyarországon kevesen tudják, hogy 1944. március 19-én Kállay Miklós akkori miniszterelnök a német megszállás elől a török követ rezidenciájára menekült. Itt tartózkodott egészen november 19-éig, amikor a németek tankokkal vették körül az épületet, és azzal fenyegetőztek, hogy szétlövik azt. Mivel a kormányfő nem kívánta veszélyeztetni a rezidenciára menekült személyeket, megadta magát, és a németek a Rózsadombról fogolyként Mauthausenbe szállították. A törökök által a magyar kormányfőnek biztosított menedék remek példája a XX. századi magyar–török barátságnak, amelyet a XXI. század elején sem szabad elfelejtenünk. Jóó András ennek állít emléket a kötetben, és összefoglalja Kállay Miklós miniszterelnök életútját.

Azzal, hogy ez a kötet két nyelven jelent meg, lehetőség nyílik arra, hogy a török kutatók és érdeklődők részleteiben is megismerjék azoknak a magyaroknak az életútját, akik török földön éltek le életük egy részét. Az eddig még össze nem rendezett történelmi emlékek – hiszen nagyon sok török tudatában van annak a ténynek, hogy ősei más népek mellett magyaroknak is védelmet nyújtottak – ismét kerek képpé állnak össze. A történelem megelevenedik és plasztikusan megjelenik a magyar menekültek küzdelmes életútja és emléke.

Hóvári János